

بررسی تحقق احکام فصل ۲۴ برنامه هفتم (تحول قضایی و حقوقی) از منظر حقوق اقتصادی (۱): بودجه قوه قضائیه بند «ح» ماده (۱۱۳) قانون برنامه

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تاریخ انتشار:
۱۴۰۴/۲/۱۷

شماره مسلسل: ۲۰۷۰۰
کد موضوعی: ۲۴۰

مرکز پژوهش‌های
مجلس شورای اسلامی

عنوان گزارش:

بررسی تحقق احکام فصل ۲۴ برنامه هفتم (تحول قضایی و حقوقی) از منظر حقوق اقتصادی (۱): بودجه قوه قضائیه (بند «ح» ماده (۱۱۳) قانون برنامه)

نوع گزارش: طرح/ لایحه □، راهبردی ■ نظارتی □، پیش‌نویس قانونی □

نام دفتر:

مطالعات حقوقی (گروه حقوق اقتصادی و مالیه عمومی)

تهیه و تدوین کنندگان:

امین‌اله پاک‌نژاد، محمدبرزگر خسروی

همکار:

مهدی بهرامی حسن‌آبادی

اظهاری نظرکننده:

فاطمه تیمورا

ناظر علمی:

احمد حکیم جوادی، جلیل محبی

گرافیک و صفحه‌آرایی:

نرجس امیراحمدی

ویراستار ادبی:

زهرة عطاردی

واژه‌های کلیدی:

۱. نظارت مجلس
۲. حقوق عمومی اقتصادی
۳. قانون اساسی

تاریخ شروع مطالعه:

۱۴۰۳/۲/۱

فهرست مطالب

چکیده.....	۶
خلاصه مدیریتی.....	۷
۱. مقدمه.....	۸
۲. پیشینه.....	۸
۲-۱. سوابق مطالعاتی در مرکز.....	۸
۲-۲. سوابق تقنینی به همراه آسیب شناسی.....	۸
۳. بودجه قوه قضائیه در سال های بعد از ابلاغ سیاست های کلی برنامه هفتم.....	۱۱
۳-۱. بودجه سال ۱۴۰۱ کل کشور.....	۱۱
۳-۲. بودجه سال ۱۴۰۲ کل کشور.....	۱۲
۳-۳. بودجه سال ۱۴۰۳ کل کشور.....	۱۲
۴. بودجه قوه قضائیه از حیث ملاحظات حقوقی.....	۱۴
۵. جمع بندی و نتیجه گیری.....	۱۵
منابع و مأخذ.....	۱۶

فهرست جداول

جدول ۱. تحلیل پیشینه تقنینی.....	۹
جدول ۲. پیشنهاد توصیه سیاستی ویژه گزارش های راهبردی / نظارتی.....	۱۶

بررسی تحقق احکام فصل ۲۴ برنامه هفتم (تحول قضایی و حقوقی) از منظر حقوق اقتصادی (۱): بودجه قوه قضائیه (بند «ح» ماده (۱۱۳) قانون برنامه)

چکیده

فصل بیست و چهارم قانون پنج‌ساله هفتم پیشرفت جمهوری اسلامی ایران، به تبع بند «۲۶» سیاست‌های کلی برنامه هفتم، به موضوع تحول قضایی و حقوقی اختصاص دارد. طبق جزء «۶» بند «۲۶» سیاست‌های کلی برنامه هفتم نیز حکم به «تقویت و تثبیت سهم قوه قضائیه از منابع بودجه عمومی دولت و تأمین نیازهای مالی و استخدامی قوه قضائیه» داده است. براساس حکم بند «ح» ماده (۱۱۳) قانون برنامه هفتم، دولت مکلف است در سال اول اجرای برنامه نسبت به افزایش سهم قوه قضائیه از محل درآمدهای عمومی کشور به نسبت سال پایه ۱۴۰۲ به میزان سی درصد (۳۰٪) علاوه بر افزایش سنواتی اقدام کرده و این افزایش در سال‌های بعدی برنامه به‌عنوان عدد پایه بودجه قوه قضائیه در افزایش‌های سال‌های بعدی مدنظر قرار گیرد.

سؤال اصلی گزارش حاضر این است که حکم بند «ح» ماده (۱۱۳) قانون برنامه هفتم، در خصوص بودجه قوه قضائیه، به‌درستی اجرا شده است یا خیر و چه الزامات حقوقی بر این امر، حاکم است. روش تحقیق در این پژوهش توصیفی-تحلیلی، با مطالعه قوانین و اسناد مربوطه است. یافته‌های این پژوهش نشان می‌دهد که با وجود اجرای حکم بند «ح» ماده (۱۱۳) قانون برنامه هفتم در بودجه سال ۱۴۰۳، تضمین رعایت جزء «۶» بند «۲۶» سیاست‌های کلی برنامه هفتم، صرفاً با حکم بند «ح» ماده (۱۱۳) امکان‌پذیر نیست و توجه به راهکارهای قانونی جهت تضمین استقلال قضایی در امور مالی-بودجه‌ای در سایر قوانین، توجه به الزامات بودجه‌ریزی برنامه‌محور از جمله انضباط بودجه‌ای، در کنار افزایش شفافیت در بودجه این قوه، می‌تواند منجر به تحقق بهتر وظایف قانونی قوه قضائیه شود.

مسئله اصلی

با توجه به حکم بند «ح» ماده (۱۱۳) قانون برنامه هفتم، دولت مکلف است در سال اول اجرای برنامه نسبت به افزایش سهم قوه قضائیه از محل درآمدهای عمومی کشور به نسبت سال پایه ۱۴۰۲ به میزان سی درصد (۳۰٪) علاوه بر افزایش سنواتی اقدام کرده و این افزایش در سال‌های بعدی برنامه به عنوان عدد پایه بودجه قوه قضائیه در افزایش‌های سال‌های بعدی مدنظر قرار گیرد. سؤال این است که آیا این حکم، به درستی اجرا شده است و چه بایسته‌های حقوقی ناظر بر آن وجود دارد؟

نقاط قوت و ضعف طرح و لایحه

با وجود اجرای حکم بند «ح» ماده (۱۱۳) قانون برنامه هفتم در بودجه سال ۱۴۰۳، همچنان این مسئله مطرح است که هدف غایی حکم مزبور، که همان تحقق بهتر اهداف و وظایف قانونی قوه قضائیه است، با تقویت و تثبیت سهم بودجه این قوه، محقق شده است یا خیر. همچنین برای اجرای بهتر حکم بند «ح» ماده (۱۱۳) قانون برنامه هفتم که به منظور تحقق هدف جزء «۶» بند «۲۶» سیاست‌های کلی برنامه هفتم است، علاوه بر ارائه راهکارهای قانونی جهت تضمین استقلال قضایی در امور مالی - بودجه‌ای، توجه به الزامات بودجه‌ریزی برنامه محور از جمله انضباط بودجه‌ای، در کنار افزایش شفافیت در بودجه این قوه، می‌تواند منجر به تحقق هدف غایی مزبور شود.

پیشنهاد‌های مرکز پژوهش‌ها

نظارت مستمر بر اجرای حکم بند «ح» ماده (۱۱۳) قانون برنامه هفتم: در لوایح بودجه سنواتی توسط مجلس شورای اسلامی و در قوانین بودجه سنواتی توسط شورای نگهبان و هیئت عالی نظارت بر سیاست‌های کلی نظام و مجمع تشخیص مصلحت نظام؛ به عنوان راهکار نظارتی، پیشنهاد می‌شود.

ورود به جزئیات بودجه قوه قضائیه از حیث افزایش شفافیت بودجه برنامه محور این قوه و تطابق برنامه عملیاتی این قوه با قانون برنامه هفتم، به عنوان راهکار سیاستی، پیشنهاد می‌شود.

۱. مقدمه

فصل بیست و چهارم قانون پنج‌ساله هفتم پیشرفت جمهوری اسلامی ایران، به تبع بند «۲۶» سیاست‌های کلی برنامه هفتم به موضوع تحول قضایی و حقوقی اختصاص دارد. این فصل در موضوعات مختلفی دارای احکام قانونی بوده که قابل ارزیابی از منظر حقوق اقتصادی است. در این گزارش سعی شده است، موضوع بودجه قوه قضائیه از حیث حقوق اقتصادی مورد ارزیابی قرار گیرد. بودجه قوه قضائیه از حیث تحقق استقلال این نهاد و همچنین انجام تکالیف قانونی، دارای اهمیت است. اجرای صحیح امور محول شده به دستگاه قضا، به نحوی که استقلال این نهاد تأمین شود، نیازمند توجه به بودجه و استقلال مالی قوه قضائیه است. همین امر سبب شده تا در اسناد بالادستی، سیاست‌های کلی نظام و قوانین برنامه، این امر، مورد تأکید قرار گیرد.

در بند «۱۲» سیاست‌های کلی نظام در امور قضایی ابلاغی ۱۳۸۱/۰۷/۲۸ از طرف مقام معظم رهبری، حکم به «تأمین نیازهای قوه قضائیه در زمینه‌های مالی، تشکیلاتی و استخدامی با توجه به اصول (۱۵۶، ۱۵۷ و ۱۵۸) قانون اساسی» شده است. سیاست کلی قضایی پنج‌ساله در تاریخ ۱۳۸۸/۹/۲ ابلاغ شد که در بند «۸» آن به تأمین بودجه قوه قضائیه اشاره شده است. این بند بر ضرورت تأمین بودجه متناسب با وظایف و مأموریت‌های محوله اشاره داشت.

همچنین جزء «۶» بند «۲۶» سیاست‌های کلی برنامه هفتم بر «تقویت و تثبیت سهم قوه قضائیه از منابع بودجه عمومی دولت و تأمین نیازهای مالی و استخدامی قوه قضائیه» تأکید دارد. در این سیاست کلی، چهار محور به صراحت در خصوص بودجه قوه قضائیه بیان شده است:

- تقویت سهم قوه قضائیه از منابع بودجه عمومی دولت،
- تثبیت سهم قوه قضائیه از منابع بودجه عمومی دولت،
- تأمین نیازهای مالی قوه قضائیه،
- تأمین نیازهای استخدامی قوه قضائیه.

سؤال اصلی گزارش حاضر این است که حکم بند «ح» ماده (۱۱۳) قانون برنامه هفتم، در خصوص بودجه قوه قضائیه، به درستی اجرا شده یا خیر و چه الزامات حقوقی بر این امر، حاکم است. روش تحقیق در این پژوهش توصیفی-تحلیلی، با مطالعه قوانین و اسناد مربوطه است.

۲. پیشینه

۱-۲. سوابق مطالعاتی در مرکز

با توجه به ابلاغ قانون برنامه در سال ۱۴۰۳، سابقه‌ای در خصوص نظارت بر نحوه اجرای بند «ح» ماده (۱۱۳) قانون برنامه هفتم، یافت نشد.

۲-۲. سوابق تقنینی به همراه آسیب‌شناسی

به منظور فهم بهتر حکم برنامه هفتم پیشرفت در خصوص بودجه قوه قضائیه، ضروری است سیر تحول احکام قوانین برنامه مورد دقت و بررسی قرار گیرد. روش‌های حمایت مقنن از منابع مالی قوه قضائیه و تأمین نیازهای این نهاد در ادوار قوانین برنامه، متفاوت بوده در جدول زیر قابل مشاهده است. بررسی‌ها نشان می‌دهد، این نوع حمایت از بودجه قوه قضائیه در قوانین برنامه سابقه نداشته است.

جدول ۱. تحلیل پیشینه تقنینی

ردیف	نام سند (قانون.../.../... ..تصویب نامه	مرجع تصویب	تاریخ تصویب	شماره ماده/ صفحه	نکات برجسته / نقاط ضعف و قوت / پیامدهای اجرا
۱	قانون برنامه دوم	مجلس	۱۳۷۳	تبصره «۵۲» - به موجب این قانون اجازه داده می‌شود از محل درآمدهای حاصل از رسیدگی به جرائم خاص نظامی و جرائم عمومی مکشوفه در حین تحقیقات به موجب قانون مجازات جرائم نیروهای مسلح و قانون تعیین حدود صلاحیت دادرها و دادگاه‌های نظامی کشور مصوب مجمع تشخیص مصلحت نظام، که وصول و به حساب درآمد عمومی کشور واریز می‌گردد، علاوه بر پنجاه درصد (۵۰٪) تا سقف پنج میلیارد (۵۰۰۰۰۰۰۰۰۰) ریال درآمد خدمات قضایی ردیف ۴۱۰۱۱۰ مازاد بر سقف درآمدی مزبور به میزان صد درصد (۱۰۰٪) تا مبلغ دو میلیارد (۲۰۰۰۰۰۰۰۰۰) ریال هنگام تنظیم بودجه سالانه در ردیف جداگانه در بودجه سازمان قضایی نیروهای مسلح منظور و برای امور ذیل هزینه گردد. الف) پرداخت حق کارانه قضات و کارکنان شاغل در سازمان قضایی، ب) احداث واحدهای قضایی در مناطق محروم کشور، ج) بازسازی و تجهیز ساختمان‌های قدیمی مشمول تبصره «۴» قانون تشکیل سازمان، د) احداث خانه‌های سازمانی به منظور استفاده مسئولین و قضات و کارکنان. تبصره «۵۳» - به منظور اجرای قانون دادگاه‌های عمومی و انقلاب و ایجاد تسهیلات لازم جهت دسترسی عموم به مراجع قضایی و تسریع در رسیدگی به شکایات و تظلمات و جلوگیری از اطاله دادرسی قوه قضائیه اجازه داده می‌شود مازاد بر سقف درآمد پیش‌بینی شده از ردیف خدمات قضائی در طول برنامه چنانچه درآمد مازادی داشته باشد به خزانه واریز و هم‌ساله تا سقف بیست میلیارد (۲۰۰۰۰۰۰۰۰۰۰) ریال مازاد درآمد واریزی به میزان صد درصد (۱۰۰٪) در بودجه سالانه منظور و تخصیص یافته در امور زیر هزینه نماید: الف) احداث و تکمیل ساختمان‌های اداری و سازمانی، ب) تجهیز ساختمان‌های اداری، ج) خرید وسائل و تجهیزات اداری و وسائط نقلیه اداری دادگاه‌های عمومی بخش، د) اتخاذ روش‌های مناسب جهت تامین- جذب- نگهداری نیروی انسانی مورد نیاز در مناطق محروم و ترفیع قضات، ه) اجرای طرح کارانه جهت رسیدگی و صدور حکم در مورد پرونده‌های معوقه، و) اجرای طرح کشیک شبانه‌روزی دادگستری‌های استان- شهرستان و بخش. تبصره «۵۴» - معادل ده درصد (۱۰٪) درآمدهای واریزی خدمات ثبتی از محل افزایش درآمد ناشی از اجرای لایحه وصول برخی از درآمدهای دولت از محل اعتباری که به همین منظور تحت ردیف خاص در قانون بودجه هر سال منظور می‌شود، حداکثر تا مبلغ بیست و پنج میلیارد (۲۵۰۰۰۰۰۰۰۰۰) ریال در سال علاوه بر اعتبارات پیش‌بینی شده در قانون بودجه سالیانه بر اساس موافقت‌نامه‌ای که با سازمان برنامه و بودجه مبادله می‌گردد در اختیار سازمان ثبت اسناد و املاک کشور قرار خواهد گرفت تا جهت تامین هزینه‌های مربوط به اجرای طرح کاداستر کشور هزینه گردد.	ایجاد درآمد اختصاصی ۱۰ از منابع مشخص در قوه قضائیه ۲. استفاده از مازاد سقف پیش‌بینی شده برای درآمد مشخص در قوه قضائیه در قانون بودجه

ردیف	نام سند (قانون.../.../... تصویب‌نامه)	مرجع تصویب	تاریخ تصویب	شماره ماده/ صفحه	نکات برجسته / نقاط ضعف و قوت / پیامدهای اجرا
۲	قانون برنامه سوم	مجلس	۱۳۷۹	ماده (۱۹۱) - دولت موظف است هم‌ساله معادل پنجاه درصد (۵۰٪) درآمد کلیه دادگاه‌ها و سازمان‌های وابسته به قوه قضائیه که برابر قانون وصول و به خزانه واریز می‌گردد را طی بودجه سنواتی به‌عنوان کمک در اختیار قوه قضائیه قرار داده تا پس از تصویب رئیس قوه قضائیه در موارد ذیل در دادگستری و سازمان‌های وابسته به قوه قضائیه هزینه گردد: ۱. احداث، تکمیل و خرید ساختمان‌های اداری و خانه‌های سازمانی، ۲. تجهیز ساختمان‌های اداری و خرید ملزومات و خودرو، ۳. پرداخت کارانه، حق کشیک و مأموریت، ۴. تأمین کسری هزینه‌های ضروری جاری دستگاه‌ها، ۵. پرداخت سود تسهیلات مسکن قضات و کارکنان، ۶. سایر موارد ضروری به تشخیص رئیس قوه قضائیه.	ایجاد درآمد اختصاصی از منابع عمومی در قوه قضائیه
۳	قانون برنامه پنجم	مجلس	۱۳۸۹	ماده (۲۱۱): ... ب - در اجرای بند «۱۲» سیاست‌های کلی نظام در امور قضائی نیازهای قوه قضائیه در زمینه‌های مالی، تشکیلاتی و استخدامی با توجه به اصول (۱۵۶)، (۱۵۷) و (۱۵۸) قانون اساسی در طول برنامه به‌نحو تأمین گردد که سالیانه ده درصد (۱۰٪) از پست‌های بلا تصدی مصوب موجود در پایان سال ۱۳۸۸ تکمیل گردد. تبصره - سقف جذب قضات سالانه تا ۸۰۰ نفر است. ... ف - دولت در طول برنامه اعتبارات لازم برای اجرای تکالیف مقرر در این ماده را در قالب بودجه سنواتی پیش‌بینی می‌نماید.	۱. الزام به پیش‌بینی منابع مورد نیاز در قوانین بودجه، ۲. الزام به تأمین مالی برای تحقق هدفی مشخص.
۴	قانون برنامه ششم	مجلس	۱۳۹۵	ماده (۱۱۹) - دولت موظف است در طول سنوات اجرای قانون برنامه حداقل دو و نهم درصد (۲.۹٪) از منابع بودجه عمومی دولت را برای اجرای تکالیف و برنامه‌های قوه قضائیه و سازمان‌های وابسته در بودجه‌های سنواتی پیش‌بینی و تأمین نماید.	تعیین سهم مشخص از بودجه عمومی
۵	قانون برنامه هفتم	مجلس	۱۴۰۳	ماده (۱۱۳) - به‌منظور تسهیل رسیدگی به پرونده‌های قضائی و رفع اختلافات مردم، قوه قضائیه و وزارت دادگستری با رعایت قانون مدیریت داده‌ها و اطلاعات ملی حسب مورد مکلف به انجام اقدامات زیر هستند: ... ح - دولت مکلف است در سال اول اجرای برنامه نسبت به افزایش سهم قوه قضائیه از محل درآمدهای عمومی کشور به نسبت سال پایه ۱۴۰۲ به میزان سی درصد (۳۰٪) علاوه بر افزایش سنواتی اقدام نماید و این افزایش در سال‌های بعدی برنامه به‌عنوان عدد پایه بودجه قوه قضائیه در افزایش‌های سال‌های بعدی مدنظر قرار خواهد گرفت.	مشخص بودن میزان افزایش بودجه قوه قضائیه

با تأکید بند «۲۶» سیاست‌های کلی برنامه پنج‌ساله هفتم بر تقویت و تثبیت بودجه قوه قضائیه و تأمین نیازهای مالی و استخدامی آن، ضروری بود، در قانون برنامه هفتم، نسبت به تحقق این موضوع ترتیباتی پیش‌بینی شود. از این رو در لایحه ارسالی دولت، مطابق تبصره ماده (۱۱۳)، دولت مکلف به تثبیت سهم قوه قضائیه از منابع بودجه عمومی کشور شده بود. این تبصره بیان می‌داشت: «دولت مکلف است ضمن تثبیت سهم قوه قضائیه از منابع بودجه عمومی دولت، نسبت به تقویت و تأمین نیازهای مالی و استخدامی قوه قضائیه در طول سال‌های برنامه اقدام نماید». در حقیقت، عبارت سیاست‌های کلی برنامه هفتم، با تغییر در عبارات آن، بدون تعیین سازوکارها و ضوابط تحقق آن، به نوعی تکرار شد. به عبارت دیگر، تقویت و تثبیت سهم قوه قضائیه و تأمین نیازهای مالی این نهاد، بر ضرورت تعبیه سازوکاری جهت محقق شدن آن سیاست تأکید دارد. به طوری که قانونگذار به هنگام وضع قانون برنامه، راهکارهای حقوقی متناسب با آن سیاست کلی وضع نماید. لذا صرف تکرار حکم سیاست کلی ضمن اینکه از منظر اصول حقوقی و قانون‌نویسی محل ایراد بود، محقق‌کننده تکلیف سیاست‌های کلی برنامه هفتم به‌شمار نمی‌رفت.

برای برطرف شدن اشکال فوق، کمیسیون تلفیق برنامه هفتم، با اصلاح متن لایحه، مقرر داشت: «به‌منظور تقویت اعتبارات قوه قضائیه در راستای کاهش اطاله دادرسی و سایر تکالیف و مأموریت‌های آنان دولت موظف است ضمن تثبیت سهم اعتبارات این قوه در قانون برنامه ششم (حداقل دو و نهم درصد ۲٫۹٪)، در اجرای قانون برنامه هفتم حداقل یک و یک‌دهم درصد (۱٫۱٪) از محل منابع بودجه عمومی دولت (منابع عمومی و اختصاصی) را از سال اول برنامه با نظر رئیس قوه قضائیه به سهم اعتبارات این قوه افزوده و در بودجه سنواتی اختصاص دهد». در حکم کمیسیون تلفیق سعی شده بود، با تثبیت سهم بودجه قوه قضائیه، درصد مشخصی به آن افزوده شود.

با این وجود، در صحن علنی مجلس مصوبه کمیسیون تلفیق، به دلیل تعیین سهم مشخص از بودجه عمومی به کمیسیون تلفیق اعاده شد. همان‌طور که در مشروح مذاکرات بیان شده است؛ رئیس مجلس با این توضیح که در تنظیم سیاست‌های کلی برنامه هفتم در مجمع تشخیص مصلحت نظام، برای سه دستگاه، یعنی حوزه دفاعی ۷/۵ درصد، صدا و سیما ۱ درصد و قوه قضائیه ۴ درصد از بودجه عمومی پیش‌بینی درصدی انجام شده بود که وقتی مصوبه مجمع جهت تصویب رفت، با اختصاص درصد برای قوه قضائیه و صدا و سیما مخالفت شد و فقط برای بخش دفاع، این امر با اصلاحاتی پذیرفته شد و تأکید کردند که از این دو دستگاه باید در برنامه هفتم پشتیبانی شود و نسبت به قبل تقویت شوند، مصوبه را به کمیسیون تلفیق ارجاع دادند. [۱]

با توضیحات فوق، مصوبه کمیسیون تلفیق به شکل قانون فعلی تغییر کرد و در نهایت با عدم ایراد شورای نگهبان به آن، نهایی و ابلاغ شد.

۳. بودجه قوه قضائیه در سال‌های بعد از ابلاغ سیاست‌های کلی برنامه هفتم

با ابلاغ سیاست‌های کلی برنامه هفتم و تأکید آن بر تثبیت و تقویت بودجه قوه قضائیه، این سیاست‌ها باید از زمان ابلاغ مورد توجه دولت و مجلس شورای اسلامی قرار گیرد. برای درک این موضوع نیاز است، روند بودجه قوه قضائیه قبل و بعد از ابلاغ سیاست‌های کلی مورد بررسی قرار گیرد. در ادامه به این موضوع پرداخته می‌شود.

۳-۱. بودجه سال ۱۴۰۱ کل کشور

در لایحه بودجه سال ۱۴۰۱، اعتبار اختصاص یافته به قوه قضائیه مبلغ ۳۳۹،۲۸۵،۷۲۱ میلیون ریال است. از آنجا که میزان بودجه عمومی کشور به میزان ۱۵،۰۵۲،۳۹۶،۱۱۳ میلیون ریال است، سهم قوه قضائیه از بودجه عمومی، حدود ۲،۲۵ بوده که از میزان مشخص شده در قانون برنامه ششم، کمتر می‌باشد.

در قانون بودجه سال ۱۴۰۱، به میزان ۳۷۱،۳۸۳،۸۸۱ میلیون ریال اعتبار به قوه قضائیه اختصاص پیدا کرد. با توجه به اینکه بودجه عمومی به میزان ۱۵،۲۷۳،۷۱۴،۶۱۳ میلیون ریال می‌باشد، سهم قوه قضائیه در این قانون، حدود ۲،۴۳ است. لذا باید توجه داشت، اگر چه در مصوبه

مجلس شورای اسلامی، بودجه قوه قضائیه نسبت به لایحه آرسالی دولت رشد داشته است، اما به دلیل افزایش سقف بودجه عمومی کشور، سهم قوه قضائیه از بودجه عمومی، کمتر شده است. بنابراین در قانون بودجه سال ۱۴۰۱، در لایحه آرسالی توسط دولت و مصوبه مجلس شورای اسلامی، سهم تعیین شده در قانون برنامه ششم رعایت نشده بود. در عمل این اعتبار به میزان ۳۱۴,۴۶۰,۵۰۷ میلیون ریال تخصیص یابد [۲] که از میزان حکم قانونی برنامه ششم توسعه، بسیار کمتر بود.

۲-۳. بودجه سال ۱۴۰۲ کل کشور

با تمدید قانون برنامه ششم توسعه در سال ۱۴۰۱، سهم حداقل ۲,۹ درصد قوه قضائیه از بودجه عمومی دولت، باید مبنای تهیه لایحه بودجه سال ۱۴۰۲ قرار می‌گرفت. از طرف دیگر، از آنجاکه سیاست‌های کلی برنامه هفتم در ۲۰ شهریور ۱۴۰۱ و تأکید آن بر تثبیت و تقویت بودجه قوه قضائیه، ضروری بود، به بودجه این نهاد توجه جدی تری صورت پذیرد. لذا ضرورت داشت در اجرای سیاست‌های کلی مزبور و همچنین قانون برنامه ششم توسعه، سهم حداقل ۲,۹ درصدی قوه قضائیه از منابع بودجه عمومی دولت در بودجه ۱۴۰۲ مدنظر قرار گیرد. با این وجود، در بررسی لایحه بودجه سال ۱۴۰۲ کل کشور نشان می‌دهد که به جای سهم حداقلی ۲,۹ درصدی قوه قضائیه از منابع بودجه عمومی دولت، صرفاً حدود ۲,۲۷ درصد برای این نهاد در نظر گرفته شده بود. بودجه عمومی دولت مبلغ ۲۱,۶۴۰,۰۰۰,۰۰۰ میلیون ریال بود. بودجه قوه قضائیه و دستگاه‌های تابعه آن بالغ بر ۴۹۱,۶۴۹,۲۱۱ میلیون ریال درج شده بود. این در حالی است که اگر سهم ۲,۹ درصد به درستی اختصاص پیدا می‌کرد، این مبلغ به میزان ۶۲۷,۵۶۰,۰۰۰ میلیون ریال می‌رسید. آنچه سرانجام به عنوان بودجه قوه قضائیه، در مجلس شورای اسلامی به تصویب رسید، مبلغ ۵۵۴,۴۹۹,۲۱۱ میلیون ریال بود. با توجه به میزان بودجه عمومی دولت، یعنی ۱۱۴,۹۱۸,۶۳۴,۲۲۲ میلیون ریال، سهم قوه قضائیه از آن، حدود ۲,۴۴ درصد بود. همان‌طور که مشاهده می‌شود، اگر چه میزان بودجه قوه قضائیه در جریان رسیدگی در مجلس افزایش پیدا کرده است، اما با تکلیف قانونی و همچنین سیاست‌های کلی برنامه هفتم فاصله دارد.

۳-۳. بودجه سال ۱۴۰۳ کل کشور

مطابق ماده (۱۸۲) قانون آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی، لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ به صورت مرحله‌ای تقدیم مجلس شورای اسلامی شد. در بخش اول لایحه بودجه آرسالی دولت به مجلس، حکمی در خصوص بودجه قوه قضائیه بیان نشده بود. مجلس شورای اسلامی در جزء «۱» بند «ج» تبصره «۱۳» قانون بودجه ۱۴۰۳ کل کشور (بخش اول) مصوب ۱۴۰۲/۱۲/۲۱، دولت را مکلف کرد، اعتبارات قوه قضائیه و سازمان‌های تابعه و وابسته را معادل نهصد و هشتاد هزار میلیارد ریال (۹۸۰,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰,۰۰۰) ریال در جداول مربوط به بخش دوم لایحه بودجه، تعیین و ارائه نماید. هر چند قسمتی از این مبلغ در بخش دوم بودجه، به صندوق بازنشستگی کشوری اختصاص داده شد که در گزارش «بررسی بخش دوم لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ کل کشور (۲۶): تحلیل بودجه قوه قضائیه» به شماره مسلسل ۱۹۸۲۸ بدان پرداخته شده است. در خصوص میزان افزایش بودجه قوه قضائیه در لایحه بودجه ۱۴۰۳ کل کشور (بخش دوم) به نسبت بودجه سال‌های گذشته به نظر می‌رسد، اعتبارات در نظر گرفته شده در بودجه ۱۴۰۳ نسبت به رقم تعیین شده در قانون بودجه سال ۱۴۰۲ کل کشور، افزایش قابل توجهی داشته است. به گزارش دفتر بخش عمومی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، رشد اعتبارات قوه قضائیه (مجموع هزینه‌ای و تملک‌داری‌های سرمایه‌ای) در لایحه مذکور نسبت به قانون بودجه ۱۴۰۲، ۵۳ درصد بوده است. [۳] این افزایش در میان سایر قوا و دستگاه‌های کشور از رشد بیشتری برخوردار بوده است؛ در این زمینه، اعتبارات قوه مجریه، مقننه و سایر دستگاه‌ها به ترتیب نسبت به سال گذشته، ۳۱، ۲۱ و ۱۹ درصد رشد داشته است. [۴]

مطابق با بند «ج» ماده (۱۱۳) قانون برنامه هفتم پیشرفت^۱ در خصوص بودجه قوه قضائیه، باید بودجه ۱۴۰۳ کل کشور نسبت به بودجه

۱. دولت مکلف است؛ در سال اول اجرای برنامه نسبت به افزایش سهم قوه قضائیه از محل درآمدهای عمومی کشور به نسبت سال پایه ۱۴۰۲ به میزان سی درصد (۳۰٪) علاوه بر افزایش سنواتی اقدام نماید و این افزایش در سال‌های بعدی برنامه به عنوان عدد پایه بودجه قوه در افزایش‌های سال‌های بعدی مدنظر قرار خواهد گرفت.

۱۴۰۲ به عنوان سال پایه، ۳۰ درصد علاوه بر افزایش سنواتی بودجه، رشد داشته باشد. در حقیقت، مطابق بند فوق، ضمن اعمال میزان رشد بودجه سنواتی، به میزان سی درصد (۳۰٪) به اعتبارات قوه قضائیه اضافه شود. مقصود از میزان رشد بودجه سنواتی در حکم بند مذکور نیز مبهم است؛ چنانچه میزان رشد جمع هزینه‌ها و مصارف عمومی باشد با میزان افزایش اعتبارات پیش بینی شده برای دستگاه‌های اجرایی، رقمی متفاوت خواهد بود.

طبق گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، در لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ کل کشور، میزان رشد مجموع کل اعتبارات دستگاه‌های اجرایی از محل منابع عمومی نسبت به سال گذشته ۲۷ درصد بوده، [۵] در حالی که رشد مجموع مصارف عمومی دولت در بودجه ۲۵/۳ درصد است؛^۱ لذا اگر تفسیر از عبارت «افزایش بودجه سنواتی» در حکم ماده (۱۱۳) برنامه هفتم، افزایش مصارف عمومی دولت باشد، میزان رشد اعتبارات قوه قضائیه نسبت به سال ۱۴۰۲ باید ۵۵/۳ درصد باشد. چنانچه مقصود از این عبارت، افزایش مجموع بودجه دستگاه‌های اجرایی باشد، رشد اعتبارات قوه قضائیه نسبت به سال ۱۴۰۲ باید ۵۷ درصد در نظر گرفته شود. این در حالی است که رشد رقم تعیین شده در لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ کل کشور نسبت به بودجه سال گذشته (مجموع هزینه‌ای و تملک‌داری‌های سرمایه‌ای)، ۵۳ درصد بوده است. در نتیجه، طبق تفسیر اول (مصارف عمومی دولت)، سهم قوه قضائیه به صورت تقریبی محقق شده است، اما طبق تفسیر دوم (رشد مجموع اعتبار دستگاه‌های اجرایی)، سهم قوه قضائیه نسبت به آنچه در لایحه برنامه هفتم، حکم شده، کمتر است. با این وجود می‌توان گفت؛ میزان افزایش بودجه قوه قضائیه نزدیک به حکم قانون برنامه هفتم است.

همچنین مطابق حکم ماده (۱۱۹) قانون برنامه ششم توسعه مصوب ۱۳۹۵ با اصلاحات و الحاقات بعدی،^۲ سهم قوه قضائیه باید ۲,۹٪ از منابع بودجه عمومی کشور باشد. همچنین در قانون بودجه سال ۱۴۰۳ کل کشور، سهم این دستگاه از بودجه عمومی کشور، ۳,۴۵٪ درصد بوده؛ که این میزان بیش از رقم تعیین شده است؛ لذا در مجموع به نظر می‌رسد:

قانون بودجه سال ۱۴۰۳ کل کشور، با جزء «۶» بند «۲۶» سیاست‌های کلی برنامه هفتم مبنی بر افزایش و تثبیت سهم قوه قضائیه از بودجه عمومی کشور، همخوانی دارد و می‌توان ارقام مصوب در بودجه قوه قضائیه را منطبق با سیاست‌های کلی دانست.

۱. مصارف عمومی دولت در ماده واحد قانون بودجه ۱۴۰۲ کل کشور، مبلغ (۲۲,۶۳۴,۹۱۸,۱۱۴,۰۰۰,۰۰۰) ریال است و مصارف عمومی دولت در جدول شماره ۱ لایحه بودجه ۱۴۰۳ کل کشور (بخش دوم) مبلغ ۲۸,۳۷۱,۴۰۰ میلیارد ریال بوده که بر این اساس، میزان رشد مصارف مذکور نسبت به ۱۴۰۲، حدود ۲۵/۳ درصد است.

۲. ماده (۱۱۹) - دولت موظف است در طول سنوات اجرای قانون برنامه حداقل دو و نه‌دهم درصد (۲,۹٪) از منابع بودجه عمومی دولت را برای اجرای تکالیف و برنامه‌های قوه قضائیه و سازمان‌های وابسته در بودجه‌های سنواتی پیش‌بینی و تأمین نماید.

۴. بودجه قوه قضائیه از حیث ملاحظات حقوقی

- در بررسی بودجه قوه قضائیه از لحاظ حقوقی ملاحظاتی وجود دارد که در ادامه به صورت مختصر بدان اشاره می‌شود:
۱. استقلال قوه قضائیه در برابر اعمال نفوذ و فشار بیرونی از جمله قوای دیگر، یکی از مهم‌ترین لوازم نظارت قضایی کارآمد و مؤثر در جهت رعایت اصل حاکمیت قانون است. موضوع استقلال قضایی به عنوان یک اصل در قوانین اساسی و عادی کشورهای مختلف و همچنین اسناد بین‌المللی مورد تأکید قرار گرفته است. [۶] از این رو ضروری است، فرایند تأمین مالی قوه قضائیه، روش‌ها و فرایندها به نحوی پیش‌بینی شود که این مهم به صورت خودکار، تضمین و رعایت شود.
 ۲. براساس قانون اساسی، قوه قضائیه مسئول تحقق بخشیدن به عدالت و پشتیبانی از حقوق فردی و اجتماعی بوده و این نهاد برای تحقق اهداف فوق، دارای مشکلات عدیده‌ای در تأمین مالی است. تحقق مطلوب اهداف و وظایف و کارکردهای قوه قضائیه با اختصاص منابع لازم در بودجه تالزم دارد. همین امر سبب شده است تا در قوانین برنامه جهت تأمین این نیاز، تدابیری اندیشیده شود که در جدول ۱ بدان اشاره شد. در این خصوص آنچه تاکنون محل اتفاق است، فقدان رویه، سازوکار و ضوابطی جامع و کارآمد در خصوص تأمین نیازهای مالی و استخدامی قوه قضائیه است و صرف تزییق منابع، کافی نیست. بنابراین با قانون فعلی، تحقق کامل جزء «۶» بند «۲۶» سیاست‌های کلی برنامه هفتم دور از انتظار بوده و نیازمند تدوین قوانین و مقررات جامع‌تری است.
 ۳. به منظور تأمین مالی صحیح قوه قضائیه، باید سمت درآمدها و هزینه‌ها، توأمان مورد توجه قرار گیرد (انضباط بودجه‌ای)؛ توضیح آنکه برای مدیریت مالی یک نهاد، باید هم‌زمان برای درآمدها و هزینه‌ها چاره‌اندیشی کرد. توجه به هر یک، بدون توجه به طرف دیگر، در عمل منجر به مدیریت مالی آن نهاد نخواهد شد. در حقیقت بودجه یک نهاد، با نگاه به درآمدها و هزینه‌ها، تنظیم می‌شود. آنچه در این زمینه در برنامه‌های توسعه، مورد توجه قرار گرفته است؛ تقویت بعد درآمدی، بدون توجه به مدیریت هزینه‌ها در دستگاه قضایی است. این امر سبب می‌شود، در برخی از موارد، تقویت درآمدها، منجر به سامان یافتن بودجه قوه قضائیه نشود. از این حیث، به دلیل نادیده گرفتن مدیریت هزینه‌ها، قانون برنامه هفتم پیشرفت نیز، دارای نقصان است. این امر سبب می‌شود تا امکان تحقق کامل اهداف سیاست‌های کلی برنامه هفتم و قانون برنامه هفتم پیشرفت، میسر نشود.
 ۴. براساس بند «ب» ماده (۱۸۲) **قانون آیین‌نامه داخلی مجلس شورای اسلامی**، ضروری است بودجه دستگاه‌های مختلف، از جمله قوه قضائیه، همراه با سنجه‌های قابل ارزیابی تهیه، رسیدگی و تصویب شود. در ماده (۱۱۲) **قانون برنامه هفتم پیشرفت**، برخی از این سنجه‌ها بیان شده که این سنجه‌ها در قانون بودجه سال ۱۴۰۳ به صورت محدود، حداقلی و غیرقابل سنجش کیفی، بیان شده است. عمده سنجه‌های بیان شده در این قانون، بر محور تعداد پرونده‌های مورد رسیدگی است که متناسب با تحقق اهداف دستگاه قضایی نیست. علاوه بر این، اولویت‌بندی و دستگاه متولی و مسئول در سنجه‌های مذکور، مشخص نشده است. آنچه در این خصوص اهمیت دارد تعیین دقیق سنجه‌های ارزیابی عملکرد دستگاه قضایی، نخست به منظور رصد بودجه از حیث بهبود عملکرد این نهاد و دوم، نیازسنجی دقیق و قابل اطمینان از کمبودهای دستگاه قضاست. از این رو به نظر می‌رسد، در صورت عدم تعیین دقیق سنجه‌های عملکردی با توجه به ماده (۱۱۲) **قانون برنامه هفتم پیشرفت**، در عمل اهداف قانون برنامه محقق نمی‌شود. در لایحه بودجه ۱۴۰۴ نیز به رغم افزایش عناوین برنامه‌های قوه قضائیه (جدول شماره ۷)، این برنامه‌ها مطابق با برنامه هفتم پیشرفت نیست. به همین دلیل تحقق آن در برش یک‌ساله، به منظور رسیدن به اهداف قانون برنامه هفتم محل تأمل است. این امر زمانی جدی‌تر می‌شود که در مقابل برخی برنامه‌ها، اعتباری پیش‌بینی نشده است.
 ۵. مبحث دیگری که در بودجه قوه قضائیه اهمیت دارد، شفافیت بودجه قوه قضائیه است. تعیین محل مصرف اعتبارات متناسب با سند تحول قوه قضائیه، تفصیل اعتبارات متناسب با اهداف و وظایف قوه قضائیه و همچنین ارائه آن به دولت و مجلس شورای اسلامی، جهت ملاحظه و بررسی از ارکان اصلی شفافیت بودجه قوه قضائیه است. شفافیت بودجه قوه قضائیه دارای آثار متعددی است. از یک طرف، نیازهای قوه قضائیه و میزان پیشرفت و بهبود آن، قابل ارزیابی و سنجش می‌شود. از طرف دیگر، دولت و مجلس شورای اسلامی، با بررسی دقیق و شفاف بودجه

این نهاد، در اختصاص بودجه دقیق تر و متناسب تر با نیازهای این نهاد عمل می کند. شفافیت بودجه قوه قضائیه، منجر به پاسخ گویی این نهاد در مقابل قوای دیگر می شود. از این رو تا زمانی که بودجه قوه قضائیه شفاف نشود، ضمن اینکه عملکرد سنجه های ماده (۱۱۲) قانون برنامه هفتم توسعه امکان پذیر نیست، در عمل زمینه تحول در تأمین مالی قوه قضائیه فراهم نمی شود.

۶. همان طور که بیان شد، در بند «ح» ماده (۱۱۳) قانون برنامه هفتم پیشرفت، بودجه قوه قضائیه، باید در سال اول، ۳۰ درصد علاوه بر افزایش سنواتی بودجه، رشد داشته باشد. در حقیقت، مطابق این بند، ضمن اعمال میزان رشد بودجه سنواتی، باید به میزان سی درصد (۳۰٪) به اعتبارات قوه قضائیه اضافه شود. مقصود از میزان رشد بودجه سنواتی در حکم بند مذکور، مبهم است. چنانچه میزان رشد بودجه قوه قضائیه، رشد جمع هزینه ها و مصارف عمومی باشد، با زمانی که میزان افزایش، افزایش اعتبارات پیش بینی شده برای دستگاه های اجرایی باشد، رقم بودجه قوه قضائیه متفاوت خواهد بود. قانون مبهم در عمل، منجر به اختلاف در برداشت می شود که زمینه عدم تحقق اهداف برنامه هفتم را فراهم می کند. از این رو ضروری است، جهت تأمین حکم سیاست های کلی برنامه هفتم و قانون برنامه هفتم پیشرفت، بند «ح» ماده (۱۱۳) قانون مزبور، تفسیر قانونی شود.

۵. جمع بندی و نتیجه گیری

طبق بند «۱۲» سیاست های کلی نظام در امور قضایی ابلاغی ۱۳۸۱/۰۷/۲۸ از طرف مقام معظم رهبری، «تأمین نیازهای قوه قضائیه در زمینه های مالی، تشکیلاتی و استخدامی با توجه به اصول (۱۵۶، ۱۵۷ و ۱۵۸) قانون اساسی» و طبق بند «۸» سیاست کلی قضایی پنج ساله ابلاغی ۱۳۸۸/۹/۲ تأمین بودجه متناسب با وظایف و مأموریت های محوله قوه قضائیه، از سیاست های کلی نظام عنوان شده است. جزء «۶» بند «۲۶» سیاست های کلی برنامه هفتم نیز بر «تقویت و تثبیت سهم قوه قضائیه از منابع بودجه عمومی دولت و تأمین نیازهای مالی و استخدامی قوه قضائیه» تصریح دارد.

بر اساس حکم بند «ح» ماده (۱۱۳) قانون برنامه هفتم، دولت مکلف شده است در سال اول اجرای برنامه نسبت به افزایش سهم قوه قضائیه از محل درآمدهای عمومی کشور به نسبت سال پایه ۱۴۰۲ به میزان سی درصد (۳۰٪) علاوه بر افزایش سنواتی اقدام کرده و این افزایش در سال های بعدی برنامه به عنوان عدد پایه بودجه قوه قضائیه در افزایش های سال های بعدی مدنظر قرار گیرد.

با وجود اجرای حکم بند «ح» ماده (۱۱۳) قانون برنامه هفتم در بودجه سال ۱۴۰۳، تضمین رعایت جزء «۶» بند «۲۶» سیاست های کلی برنامه هفتم، صرفاً با حکم بند «ح» ماده (۱۱۳) امکان پذیر نیست و توجه به راهکارهای قانونی جهت تضمین استقلال قضایی در امور مالی - بودجه ای در سایر قوانین، توجه به الزامات بودجه ریزی برنامه محور از جمله انضباط بودجه ای، در کنار افزایش شفافیت در بودجه این قوه، می تواند منجر به تحقق بهتر وظایف قانونی قوه قضائیه شود.

به طور کلی ورود به جزئیات بودجه قوه قضائیه از حیث افزایش شفافیت بودجه برنامه محور این قوه و تطابق برنامه عملیاتی این قوه با قانون برنامه هفتم، به عنوان راهکار سیاستی، پیشنهاد می شود. این مهم از طریق اصلاح فرایندهای داخلی قوه قضائیه به منظور چابک سازی و کاهش هزینه ها، تصویب قوانینی در حوزه کسب اطلاعات کارکردی به منظور ایجاد بانک اطلاعاتی دقیق از عملکرد قوه قضائیه و محل مصرف درآمدهای اختصاصی این نهاد، اصلاح فرایند تخصص اعتبارات قوه قضائیه و متناسب سازی وظایف قانونی با اعتبارات بودجه ای امکان پذیر است.

جدول ۲. پیشنهاد توصیه سیاستی ویژه گزارش‌های راهبردی / نظارتی

ملاحظات	زمان‌بندی اجرا (کوتاه‌مدت، میان‌مدت، بلندمدت)	دستگاه معین	دستگاه متولی	الزامات و قیود اجرایی	توصیه سیاستی	نوع توصیه		ردیف
						اصلاح	تداوم	
	میان‌مدت	سازمان برنامه و بودجه	مجلس شورای اسلامی	افزایش شفافیت بودجه قوه قضائیه	نظارت مستمر بر اجرای حکم بند «ح» ماده (۱۱۳) قانون برنامه هفتم در لویح بودجه		*	
	میان‌مدت	شورای نگهبان	مجلس شورای اسلامی	دسترسی بیشتر به اطلاعات	ورود به جزئیات بودجه قوه قضائیه از حیث افزایش شفافیت بودجه برنامه‌محور این قوه و تطابق برنامه عملیاتی این قوه با قانون برنامه هفتم	*		

* تداوم یا تقویت آیت‌ها یا اقدامات.
** اصلاح رویه‌ها یا ایجاد سازوکارها.

منابع و مآخذ

[1] <https://www.khabaronline.ir/news/1827857/%D9%85%D8%AE%D8%A7%D9%84%D9%81%D8%AA-%D9%82%D8%A7%D9%84%DB%8C%D8%A8%D8%A7%D9%81-%D8%A8%D8%A7-%D8%A7%D9%81%D8%B2%D8%A7%DB%8C%D8%B4-%DB%B7%DB%B5%D8%AF%D8%B1%D8%B5%D8%AF%DB%8C-%D8%A8%D9%88%D8%AF%D8%AC%D9%87-%D8%B5%D8%AF%D8%A7%D9%88%D8%B3%DB%8C%D9%85%D8%A7-%D8%A8%D8%A7-%D8%AA%DA%A9%DB%8C%D9%87-%D8%A8%D9%87-%D8%AF%D8%B3%D8%AA%D9%88%D8%B1>

[۲] جدول شماره ۷ قانون بودجه سال ۱۴۰۳.

[۳] کیانی، مرتضی. (۱۴۰۲)، بررسی بخش دوم لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ کل کشور (۲): بودجه دستگاه‌های اجرایی، گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، مورخ ۱۴۰۳/۲/۳، شماره مسلسل ۱۹۷۱۸، ص ۱۹.

[۴] کیانی، مرتضی. (۱۴۰۲)، بررسی بخش دوم لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ کل کشور (۲): بودجه دستگاه‌های اجرایی، گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، مورخ ۱۴۰۳/۲/۳، شماره مسلسل ۱۹۷۱۸، ص ۱۹.

[۵] کیانی، مرتضی. (۱۴۰۲)، بررسی بخش دوم لایحه بودجه سال ۱۴۰۳ کل کشور (۲): بودجه دستگاه‌های اجرایی، گزارش مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، مورخ ۱۴۰۳/۲/۳، شماره مسلسل ۱۹۷۱۸، ص ۱۳.

[۶] جمعی از نویسندگان. (۱۴۰۰)، حقوق بودجه، تهران: پژوهشکده شورای نگهبان، صفحات ۱۸۵ و ۱۸۶.

گزیده سیاستی

درج تصویب قانون برای اجرای سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی و تولید ملی ضرورت دارد و باید روح حاکم بر این سیاست‌ها و اصول قانونگذاری و قانون‌نویسی در تدوین قانون مزبور لحاظ شود.

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی

تهران، خیابان پاسداران، روبروی پارک نیاوران (ضلع جنوبی، پلاک ۸۰۲)

تلفن: ۷۵۱۸۳۰۰۰ صندوق پستی: ۱۵۸۷۵-۵۸۵۵ پست الکترونیک: mrc@majles.ir

وبسایت: rc.majles.ir